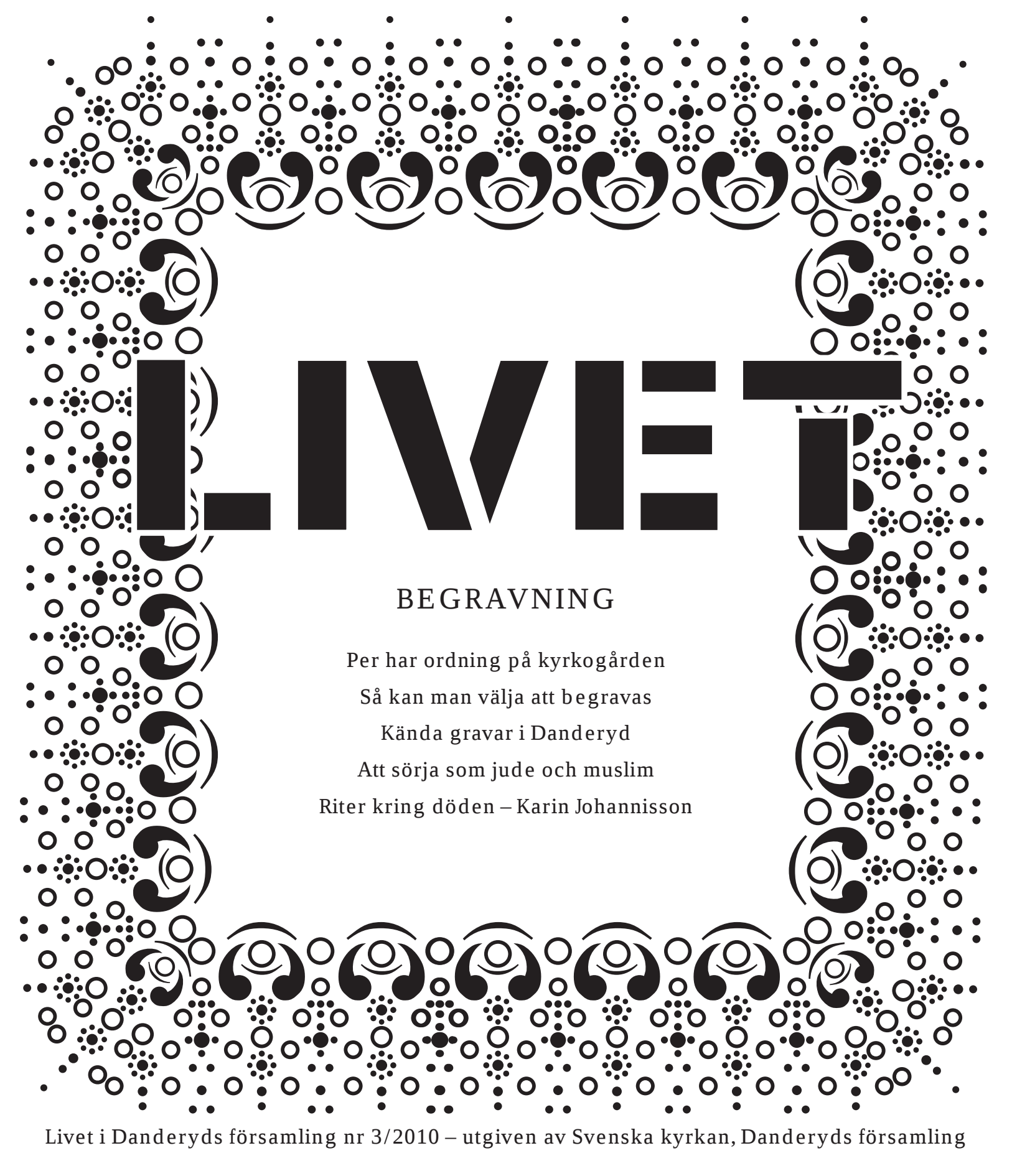

A decorative border surrounds the text, composed of a dense pattern of small dots and stylized, circular eye-like motifs.

LIVET

BEGRAVNING

Per har ordning på kyrkogården

Så kan man välja att begravas

Kända gravar i Danderyd

Att sörja som jude och muslim

Riter kring döden – Karin Johannisson

Vid slutet finns början

I alla tider har riter, seder och bruk hjälpt människor att handskas med övergången från det jordiska livet till döden.

Kyrkogården är en viktig plats för att sörja och bearbeta känslor. Den kan också vara ett ställe för meditation och samtal, en läkande miljö för alla som drabbas av sorg och saknad. En kyrkogård rymmer det stora mysteriet med livet; detta att våra arbetande händer och vårt liv en gång ska bli stilla, och att gemenskapen med familj, vänner och med-människor en gång skall brista.

Att allt måste dö – är ett faktum som blir påtagligt när man står inför en gravsten.

*"Om vetekornet inte faller i jorden och dör,
förblir det ett ensamt korn.
Men om det dör så ger det rik skörd."
(Joh 12:24)*

Vetekornet måste falla i jorden och dö.

Döden är inte livets slutpunkt, utan livets förutsättning. Det korn som dör, ska brista en gång och ge nytt liv.

Staffan Hellgren
Kyrkoherde/kontraktsprost

LIVET I DANDERYD NR 3 2010

Redaktion

Staffan Hellgren, kyrkoherde
staffan.hellgren@svenskakyrkan.se

Christina Högberg, informatör
christina.hogberg@svenskakyrkan.se

Ansvarig utgivare

Staffan Hellgren, kyrkoherde
staffan.hellgren@svenskakyrkan.se

Design&produktion

Lind Lewin kommunikation
anna@lindlewin.se

Skribenter

Mia Sjöström, Erika Hedenström

Mönster

Lotta Köhlhorn

Fotografer

Elliot Elliot, Håkan Elofsson

Tryckeri

Stockholms Läns Grafiska AB, Danderyd

www.svenskakyrkan.se/danderyd

Svenska kyrkan
DANDERYDS FÖRSAMLING

Öppettider

Växeln har öppet

måndag–fredag
9.00-12.00.
Tel 08-568 957 00.

Bokningen har öppet

måndag, tisdag, torsdag 9.00-12.00.
Tel 08-568 957 10.
asa.mellqvist@svenskakyrkan.se

Husmors bokning av församlingsgårdar
har öppet måndag-torsdag 10.00-12.00.
Tel 08-568 957 35.

Spädbarnsmassage

Få vet att det nyfödda barnet är en mycket kapabel liten person som kan berätta mycket om sina behov. Med spädbarnsmassage lär ni er läsa av det ordlösa språket! Mycket tid finns också för erfarenhetsbyten och samtal kring sömn, gråt och utveckling. Ålder: 2-6 månader.

Max åtta barn/kurs.

Start: 22 september.

Plats: Andrum, Mörby centrum.

Pris för kursen: 200 kr för

5 träffar på 1,5 tim.

Anmäl dig till Susanne Kindwall, certifierad instruktör, 070-483 62 60, e-post: susanne.kindwall@telia.com. www.susannekindwall.se

Ditt liv och Bibeln

Samtal utifrån olika bibeltexter då vi funderar kring vad författaren egentligen menade och vad texten har att säga till oss i våra liv. Onsdagar 12.00-13.30, jämna veckor, med början den 8 september i Andrum, Mörby centrum. Smörgås och kaffe finns till självkostnadspris. För anmälan och information: monika.regnfors.sjoren@svenskakyrkan.se eller 070-740 65 66.

Anmäl dig till konfirmation senast 13 september

Läs mer på www.konfirmandi-danderyd.se.

Radiosänd gudstjänst

Söndagen den 29 augusti 11.00 sänder Sveriges Radio P1 direkt från gudstjänsten i Enebykyrkan. Temat är medmänniskan. Medverkar gör Christina Molin, Inessa Rejer, Arne Wikström, Emma Rudäng och Enebykyrkans kör.

Diakonins dag

Diakonins dag firas i år söndagen den 12 september. **Temat är fattigdom och social utestängning.** Efter högmässan i Danderyds kyrka 11.00, där alla diakoner deltar, inbjuder församlingen till lunch och föredrag i Danderyds församlingsgård.

Under hela september står diakonin i centrum. Samma förbön kommer då att bes i alla kyrkor i Danderyds församling.

Babyrytmik

Sång- och lekstund med dans, bus och tittut, där sångerna är anpassade efter barnens förmåga och utvecklingsnivå. Efteråt kan man fika och umgås. **Djurholms församlingsgård, Bragev. 32.**

Onsdag 10.00-11.30, 1,5-3 år

Onsdag 11.45-13.15, 0-1 år

Andrum, Mörby centrum, plan 5

Torsdag 10.00-11.30, 1-2 år.

Torsdag 11.45-13.15, 0-1 år.

Start: 14/9 respektive 15/9.

Avgift: 200 kr/termin.

Ledare/anmälan: Christiane Højlund, 070-952 81 82.

Hallå där:

Ebba Lindsö, tidigare VD för Svenskt Näringsliv, kommer till Enebykyrkan den 21 september 19.00 för att prata om sin bok "Livet, makten och konsten att vara sig själv".

Vad lärde du dig om livet på Svenskt Näringsliv?

Det som förvånade mig mest är hur olika media bevakar och granskar kvinnor respektive män med makt.

Vad lärde du dig om makt?

Jag har arbetat operativt i 35 år och av dessa bara två på Svenskt Näringsliv. I min roll som ledare har jag lärt mig att makt är något man förtjänar genom mod, omtanke och handlingskraft.

På vilket sätt är det en konst att vara sig själv?

Det sägs ibland att vi föds som original, men dör som kopior. Det kostar på att våga vara sig själv och stå för sina idéer och värderingar. Men den ansträngningen är värd mödan. Avsikten kan inte vara att vi alla ska bli lika och inte våga "sticka ut". Vi har fått olika egenskaper och jag tror att avsikten är att vi ska använda oss av dem.

Samarr. Kyrkan i Enebyberg, Enebybergsbibliotekets vänner och Studieförbundet Bilda. Entré: 50 kr till insamlingen till förmån för barnen i Haiti.

Danderyds kyrkogård:

- har 4 200 gravplatser.
- har plats för avlidna i cirka 15 år till.
- har en gravplats för kommunens muslimer.

Så många dör i Danderyd varje år:

- ungefär 1 procent av kommunens 31 000 invånare.
- 92 procent av dessa kremeras, varav 35 procent gravsätts i minneslunden.
- 8 procent jordbegravs.

”Vi gravsätter alltid stoftet utan anhöriga klockan sju på morgonen.”

PER LAVING,
KYRKOGÅRDSFÖRESTÅNDARE

Vila

Hur ser man idag på sin sista viloplats? Vi har pratat med kyrkogårdsförvaltare, begravningsentreprenör och en pionjär i ny begravningssteknik. Dessutom har vi frågat en rabbin och en imam hur man i deras religioner handskas med sorg och död.

DET ÄR GRÄSKLIPPNINGSDAG på Danderyds kyrkogård. Fyra motorgräsklippare och en gräsklippningsmaskin är igång samtidigt. Det brummande ljudet blandas med bruset från motorvägen, trädens sus och fågelsång. Men när man kliver in i minneslunden hörs ett lätt porlande ljud av rinnande vatten. Just här vill Danderyds kyrkogårdsföreståndare Per Laving bli begravd.

– Man får inte ha sitt namn här, men i kyrkan har vi minnesböcker där de anhöriga sätter in bilder och texter om de avlidna så att man kan läsa om vilka de var. Och det är en bra tanke att de efterlevande inte behöver ta hand om en grav, säger Per Laving.

För många, särskilt äldre, är graven ett bekymmer och ett dåligt samvete, berättar han. Graven ska skötas och besökas.

– Min pappa dog för 30 år sedan och jag är nästan aldrig vid hans grav – den finns ganska långt härifrån. Men jag tänker på honom och sörjer honom ändå, säger Per Laving och berättar att det går att leja ut skötseln av graven till kyrkogårdsförvaltningen för några hundralappar om året.

I snart 30 år har Per Laving jobbat på kyrkogårdarna i Danderyds församling, de senaste tolv åren som kyrkogårdsföreståndare på Danderyds kyrkogård. Han uppskattar att jobbet är fritt och omväxlande.

– Det händer att jag hoppar in i grävmaski-

nen och gräver en grav eller klipper gräset om vi är kort om folk. Dessutom gravsätter jag alla urnor, säger Per Laving, som för de tillfällena har en svart kostym hängande på sitt kontor.

Det är även Per Laving som visar lediga gravplatser för de nyss avlidnas anhöriga.

– Då får man vara ett stöd och lyssna mycket. De är ofta ledsna och omtumlade, det blir lite som terapi för dem.

Det är den avlidnas önskan som i möjligaste mån ska tillgodoses vid en begravning, men i slutändan är det de anhöriga som bestämmer.

– En man sa att egentligen ville hans fru ligga i minneslunden, men familjen ville ha en grav, så då blev det en grav.

Begravningslagen sätter ramarna för Per Lavings arbete.

– Vi är enligt lagen tvungna att ge alla Danderydsbor en gravplats, därför är vi restriktiva mot avlidna från andra kommuner eftersom vi har begränsat med plats.

I lagen står det dock ingenting om hur en gravplats ska se ut. Det bestämmer gravägaren, som får plantera vad den vill.

– Sköter man inte sin grav så har vi i extrema fall rätt att ta tillbaka den, men vi har inte varit så hårda någon gång. Ofta är det de anhöriga till gravarna runt omkring som klagar. Det är bra om man följer god gravsed, säger Per Laving.

Har du lagt märke till några nya trender?

– Det skulle vara influenser från muslimer att ha kort på de avlidna på graven.

Är kyrkogården indelad i olika områden utifrån religionstillhörighet?

– Vi har ett särskilt kvarter för Danderyds muslimer på kyrkogården. Och judar kan få en begravningsplats på en judisk kyrkogård i Stockholm. Men många, både judar och muslimer, väljer att ligga här på kyrkogården bland alla andra. Det gör även de som inte är troende alls, som kan ha haft en borgerlig begravningsakt före gravsättningen.

Vill människor veta vad som händer med kroppen efter att den har begravts?

– Ja, en del frågar och då förklarar jag, säger Per Laving och berättar att den döda kroppen genomgår en förruttelseprocess, förutsatt att den kommer i kontakt med syre. Hela Danderyds kyrkogård är urgrävd och fylld med sand vilket gör att jorden innehåller mer syre än den lermark som finns på Altorps kyrkogård. Där blir kropparna lite mer mumifierade.

På vintern används värmetråg för att tina marken så att det går att gräva en grav för en kista eller en urna. Men i minneslunden går det bara att gravsätta när det är barmark eftersom det är en gemensam anonym grav och spår i snön skulle avslöja var en person blivit begravd.

– Vi gravsätter alltid stoftet utan anhöriga klockan sju på morgonen.

”Med frystorkning omvandlas kistan och dess innehåll på knappt ett år till mull och kroppen blir en del av kretsloppet, och den växt som planterats där.”

GRAVFAKTA

– Alla har rätt till en gravplats. Var och en har redan betalat för den via skatten.

– Den avlidna har rätt till sin grav i 25 år. Därefter kan de efterlevande förlänga avtalet. Begravs ytterligare en person i graven förlängs avtalet automatiskt med 25 år för den nya personen.

– Om avtalet inte förlängs återgår graven till kyrkogårdsförvaltningen och en ny person kan begravas där. Det är dock inte tillåtet att avlägsna den kista eller urna som redan finns i graven.

– Varje grav ska ha en levande gravägare.

I Danderyds församling:

– Kyrkogårdsförvaltningen kan sköta graven för 465–775 kronor per år beroende på gravens storlek.

– En urngrav är 1,5 m².

– En enkel kistgrav är 3,75 m² och har plats för två kistor ovanpå varandra – den första på 2,20 meters djup och den andra minst en meter under marken.

Att bli till jord på ett miljövänligt sätt.

Susanne Wiigh-Mäsak är biologen som lanserat ett ekologiskt alternativ till kremering och kistbegravning. Det heter frystorkning, eller promession, och förbereder kroppen för att bli mull.

TEXT MIA SJÖSTRÖM

Hur går det med frystorkningen?

– Jönköpings länsstyrelse är först i landet med att säga ja till promession och i höst är planen att Sveriges första promatorium projekteras där. Den sista stötestenen är att kyrkopolitikerna i Jönköping inte sagt ja än.

I England, Tyskland, Sydkorea och Sydafrika är man igång med förberedelser för att starta promatorier efter Susannes modell.

– De är alla kristna länder. De kan se värdet i att människan återgår till jorden. Äntligen blir prästens ord "av jord är du kommen, jord ska du åter varda" sanna. Med dagens tekniker blir man inte till mull, utan förruttnas eller blir till aska och giftiga gaser säger Susanne Wiigh-Mäsak som tycker att det vore synd om inte Sverige blir först med en svensk uppfinning.

– Det har aldrig gjorts så här stora förändringar i begravningskicket tidigare. Men idag har vi större kunskap om de dödas miljöpåverkan och måste agera därefter. Det dör 93 000 människor bara i Sverige varje år.

Dessutom menar hon att krematoriepersonalen skulle få bättre arbetsvillkor i ett promatorium där de slipper att röra vid stoftet, arbeta i extrem hetta, mala benrester och utsättas för kvicksilverföroreningar, som i ett krematorium. Enligt Naturvårdsverkets beräkningar kommer nära en

femtedel av Sveriges kvicksilverutsläpp från krematorierna. Det är tändernas amalgamfyllningar som innehåller kvicksilver och som är boven till dessa luftföroreningar.

– I hettan i en krematorieugn förgasas kvicksilvret och är mycket svårt att fånga in igen. I gasform ger kvicksilver neurologiska skador. Visst är rökgasreningen på krematorierna bra, de fångar upp nästan allt kvicksilver som når dem, men sedan måste avfallet från filtren slutförvaras, med uppenbar risk för kvicksilverflykt. Och enligt mätningar på Landskrona krematorium nådde hälften av alla kvicksilverångor aldrig ens fram till filtret utan smet ut på vägen, säger Susanne Wiigh-Mäsak.

Promession (Frystorkning) – ett ekologiskt alternativ som förbereder kroppen för en naturlig förmultning. Kroppen fryses i flytande kväve och blir då mycket skör. En kort vibration omvandlar kroppen till organiskt pulver som förs in i en vakuumkammare där vattnet ångar av. Kviksilvret, som fortfarande är i fast form, tas sedan omhand i en metallavskiljare. Därpå läggs kvarlevorna i en kista av biologiskt nedbrytbart material. Gravsättningen sker ytligt i syrerik jord och på knappt ett år omvandlas kistan och dess innehåll till mull och kroppen blir en del av kretsloppet. *Läs mer på promessa.se*

SÅ HÄR KAN MAN BEGRAVAS:

Kistgrav – En gravplats för kista, ofta med gravsten och planteringsyta, för en person eller flera i en familj.

Urngrav – En gravplats för urna med aska, ofta med gravsten och planteringsyta, för en person eller flera i en familj.

Minneslund – En gemensam, anonym begravningsplats. Därför får anhöriga inte vara med då stoftet jordas (askan grävs ned). Det finns dock även minneslunder där askan sprids för vinden och då får de anhöriga vara med på avstånd.

Kolumbarium – Små fack för askurnor i kyrkors källare, i murar eller i särskilda kamrare. Det var vanligt under romerska riket, men finns exempelvis på Lidingö.

Askgrav/Asklund – är ett mellanting mellan en grav och en minneslund för dem som önskar en skötselfri gravplats som inte är anonym. Det är ett område med gravstenar som ligger tätt som ett stengolv utan någon planteringsyta mellan dem. Under varje sten finns utrymme för stoftet. Alternativt en sorts minneslund utan stenar men med namnskyltar där man vet var ens anhöriga är begravda. Blommor ställs i vaser på ett för alla gemensamt område. Askunden omges av restriktioner som ännu ej är reglerade i lag.

Källor: Per Laving, kyrkogårdsföreståndare på Danderyds kyrkogård, Nationalencyklopedin, svenskakyrkan.se

”På Danderyds begravningsbyrå finns pärmar fulla av bevittnade förordnanden där människor skrivit ner hur de vill ha sin begravning.”

Under mer än fyrtio år som begravnings-entreprenör i Danderyd har John Wærner sett en konservativ bransch försiktigt förändras.

John Wærner är tredje generationens begravningsentreprenör. Hans farfar Arvid startade en begravningsbyrå för snart 100 år sedan. Idag, efter över fyrtio år i yrket, håller John Wærner på att trappa ner på arbetet eftersom han egentligen har gått i pension. Hans medarbetare på Danderyds begravningsbyrå, en av fyra byråer i koncernen, tar hand om cirka 150 begravningar om året i kommunen.

– Här i församlingen är det absolut vanligast med en begravning i Svenska kyrkans ordning i Danderyds kyrka, med samling efteråt i Danderyds församlingsgård. Och att den avlidne kremeras, säger John Wærner.

Näst vanligast är borgerlig begravning som ofta varierar mer till sin utformning. John Wærner har ordnat begravningsakter såväl i Stockholms stadshus som i Berwaldhallen och på Millesgården, men även hemma i trädgårdar, på herrgårdar och kanske vanligast – i begravningskapell.

Har du under dina år lagt märke till några nya begravnings seder?

– Det här är en konservativ bransch, men det har förändrats en del. Idag kan man välja mellan fler färger på kistan och man har även börjat använda bårtäcken, som knappt fanns förr. En del lägger något personligt på kistan, som till exempel

ett musikinstrument eller en officersmössa.

– Men ibland måste vi avråda. Ska kistan kremeras går det till exempel inte att lägga i en golfklubba, säger John Wærner.

Även musikvalen har förändrats över åren. Förr spelades alltid utpräglad begravningsmusik, som framfördes av organisten från orgelläktaren. Men idag spelar många en CD med exempelvis kör- eller symfonimusik alternativt anlitar någon som spelar, sjunger eller läser dikter.

– Jag minns första gången en familj ville att en solist skulle framföra Nocturne av Evert Taube. Då fick vi övertala organisten som kände stort motstånd. Men det här var familjens stund. Idag har organisterna en helt annan och mer positiv syn. Idag kan man höra mycket Taube, men även Yesterday eller Bridge over troubled water.

Begravningarna varierar väldigt mycket efter personlighet, tycker John Wærner.

– Men i alla år har folk sagt att vita liljor eller kallor vill de inte ha, det påminner för mycket om begravning!

På Danderyds begravningsbyrå finns pärmar fulla av bevittnade förordnanden där människor skrivit ner hur de vill ha sin begravning.

– Jag uppmanar alla att tala om för sina anhöriga hur de vill ha det, det är dem till stor hjälp.

Hur vill du själv bli begravd?

– I min fars och mors grav på Danderyds kyrkogård. Och kremation. Sen har jag sagt till mina anhöriga vad jag tycker vore fint för själva begravningsakten, men även att de med gott samvete får göra som de vill.

Döden på nätet

Våra liv utspelar sig alltmer på nätet. Men vad händer när vi dör? Idag finns det flera sätt att få ett värdigt slut – eller leva vidare – på nätet efter döden.

Vi tillbringar i genomsnitt 154 minuter varje dag med att umgås på nätet, på exempelvis myspace, twitter och facebook. Bara facebook har 350 miljoner användare över hela världen.

Men vad händer med facebook-kontot, bloggen och det digitala fotoalbumet när vi dör? Nätets säkerhetsregler gör att det är svårt för anhöriga att avsluta en avlidens persons konton. Men nu finns det flera sätt att bli ”begravd” på nätet:

MY WEBWILL är en nättjänst som erbjuder människor att själva bestämma vad som ska hända med deras liv på nätet när de dör. Affärsidén är att ”låta dig ta kontrollen över dina immateriella tillgångar”. My webwill hjälper till att göra ett digitalt testamente, och åtar sig även att mejla ut ett farväl till vänner – skrivet i förskott – eller att vidarebefordra inloggningsuppgifter till en anhörig. [Läs mer på mywebwill.se](#)

EVIGA MINNEN är som en minneslund på nätet som är öppen för alla att besöka. Här kan man skapa en minnesida för en anhörig. Besökare kan sedan skriva i gästboken, tända ett digitalt ljus eller ge en digital blomma. [Läs mer på evigaminnen.se](#)

FACEBOOK har ett särskilt formulär på nätet kallat ”Anmäl en avlidens persons profil”. Det kan en anhörig till en avlidne fylla i så att den döde personens facebooksida kan göras om till en slags minnessida. Kontot blir privat, endast tillgängligt för bekräftade medlemmar, en dödsruna läggs in och kontaktinformation rensas bort. Dessutom kan vänner skriva inlägg på sidan om den avlidne. [Läs mer på facebook.se](#)

Kända gravar i Danderyd

På Danderyds kyrkogård:

Pär Rådström, författare.

Lars Israel Wahlman, formgivare och arkitekt som bland annat ritat Engelbrektskyrkan.

Stig Dagerman, författare (har legat här men stoftet är flyttat till Älvkarleby kyrkogård).

Sigge Fürst, skådespelare, sångare och underhållare.

På Djursholms begravningsplats:

Elsa Beskow, konstnär och författare av barnböcker.

Alice Tegnér, tonsättare av bland annat barnvisor.

Harriet Löwenhielm, författare.

Louise Palander af Vega, amiral som deltog i polarresor med A E Nordenskiöld.

Henrik Palme, bankdirektör och grundare av Djursholms villastad.

Edith Unnerstad, barnboksförfattare till böckerna om Pip-Larsson bland annat.

Torben Grut, arkitekt som bland annat ritat Solliden på Öland och Olympiastadion (Stadion) i Stockholm.

Clarence Craaford, kirurgiprofessor.

Hannes Alfvén, kärnfysiker och nobelpristagare i fysik.

Poul Ströyer, satirtecknare.

Källa: Känt och okänt på Stockholms kyrkogårdar, 1998 (Ordalaget Bokförlag)

HITTA GRAVEN

På www.findagrave.com kan du söka bland 46 miljoner gravar i världen. Här kan du även hitta gravar i Sverige och till och med i Danderyds kommun – om du har namn, födelse- och dödsår på den du söker efter.

På hittagraven.stockholm.se kan du söka bland cirka 185 000 gravplatser och omkring 525 000 gravsättningar på Stockholms kommuns elva allmänna begravningsplatser. Här är dock inte gravarna i Danderyds kommun med.

Vid en muslimsk begravning hjälps man åt att skotta igen graven med jord.

Att sörja

som muslim och jude

I Sverige lever många människor med en annan religion än den kristna. Hur gör till exempel judar och muslimer när ett dödsfall inträffar? Vad finns i deras tro och rit som kan hjälpa människan genom den tid av förlust och kris som det innebär att förlora en närstående?

TEXT ERIKA HEDENSTRÖM
FOTO ELLIOT ELLIOT

IDRIZ KARAMAN är huvudimam för Sveriges bosniska muslimer. Hans församlingsmedlemmar är som svenskar är mest. Mer eller mindre sekulariserade. Och människor idag tycker inte om att tänka på döden, säger han, så när ett dödsfall inträffar är de flesta dåligt förberedda. Det första man gör är ofta att ringa till någon av de bosniakiska imamer som finns i Sverige för att få reda på vad man ska ta sig till.

– Vid ett dödsbud åker vi imamer genast hem till familjen för att ge dem stöd och praktiska råd, berättar Idriz Karaman vidare. Imamerna tar också hand om alla uppgifter kring begravningen från de sörjande, sköter kontakter med sjukhus och begravningsbyrå och löser frågor kring transport, om den döde ska begravas i hemlandet.

Inom islam är det viktigt att den döde begravs så snart som möjligt efter dödsfallet och helst samma dag. I praktiken innebär det att man håller begravning efter ett par dagar om den sker här i Sverige. Och efter tre-fyra dagar om den döde begravs i Bosnien.

Profeten Muhammed tvättade sina söners döda kroppar. Och eftersom Islam är att efterlikna profetens exempel, hans sunna, så sker en rituell tvagning av den döda kroppen på begravningsdagen, säger Idriz Karaman. Precis som i profetens fall bör det helst vara de närmaste anhöriga utför den, men våra församlingar utbildar

också frivilliga i hur man går till väga. Inte sällan är det vi imamer som tvättar kroppen.

– Jag har haft några av mitt livs starkaste upplevelser i samband med sådan tvagning, fortsätter han. Det är fint att få visa den döde respekt och i dödens närhet måste jag också tänka igenom mitt eget liv. När det blir så påtagligt att vi alla en dag ska dö får det mig att fundera på om jag själv verkligen lever fullt ut. På vilka sätt har jag felat mot livet, mot mina medmänniskor och Gud? Att utföra den rituella tvagningen hjälper mig att bli en bättre människa.

När kroppen tvättats sveps den i en mycket enkel svepning. Troende muslimer som gör vallfärden till Mecka skaffar ofta sin svepning där. I enlighet med profetens sunna är det bäst att begrava den döde i sin svepning, utan kista, men i Sverige är det inte tillåtet. Frånvaron av kistan symboliserar allas likhet inför döden, men det anses också vara fel att slösa pengar som kunde skänkas som allmosor på dyra kistor.

Bönen i samband med begravningen kan ske i moskén eller vid den muslimska begravningsplatsen. Alla muslimska män som deltar i begravningen hjälps åt att bära den döde till graven, ett tecken på respekt för den döde. Graven täcks med brädor för att skydda kroppen, och de som deltar i begravningen hjälps åt att skotta igen graven till brädden. Vid graven ber man också tillsammans vända mot Mecka. Det är den enda bön inom islam som beds stående utan bugningar. Man läser suror ur Koranen och ber för den döde och för alla närvarande.

Inom islam är tanken på livet efter detta central. Livet ska levas så att man kan få del av evigheten hos Gud och undviker de eviga straff som drabbar den som syndat. Många riter och sedvänjor handlar därför om att hjälpa den döde med de provningar som möter själen efter döden.

– När begravningen formellt är över och det övriga begravningsällskapet har gått, säger Idriz Karaman, brukar jag stanna en stund vid graven och utföra en ritual där jag kallar på den dödes själ och så

att säga undervisar den en sista gång.

Vad säger du då?

– Jag säger: ”När änglarna frågar dig vad du har trott på ska du svara att du har trott på profeten, Koranen och änglarna och att allt sker med Guds vilja. Och när änglarna frågar vad du har gjort av ditt liv ska du svara att du har bett, fastat, varit givmild mot de fattiga, genomfört vallfärden till Mecka och bekänt din tro”.

Efter begravningen samlas släkt och vänner i sorgehuset. Det är tradition att grannar och vänner sköter matlagningen en tid så att de sörjande slipper tänka på den.

– Min viktigaste uppgift som imam är att försöka förmedla tanken på det eviga livet till de efterlevande, säger Idriz Karaman. Att förlusten av den anhörige bara är tillfällig och att vi snart möts igen i evigheten hos Gud.

– Imamen brukar också besöka sorgehuset igen efter sju dagar och sedan återigen efter 40 dagar och en sista gång på årsdagen av begravningen för att läsa ur Koranen tillsammans med de sörjande. Jag brukar uppmana den som sörjer att ofta upprepa det vi kallar zikr, korta påminnelser om Guds närvaro i våra liv. Det hjälper människor att ta sig igenom sorgen. Jag har sett hur människor som varit helt tillintetgjorda av sorg liksom återvänt till livet efter stunder av sådan läsning.

PETER BORENSTEIN är läkare och rabbi i den judiska församlingen i Göteborg. Precis som man kan vara kristen utan att någonsin gå i kyrkan kan man förstås vara jude och hur sekulariserad som helst, men för Peter Borenstein genomsyrar judendomen livet i varje detalj. Han försöker i görligaste mån efterleva Bibelns kosher-regler och den judiska etiken med sitt fokus på hur man ska leva för att man själv och andra människor ska kunna blomstra. Men, säger han, varje jude, sekulariserad eller ortodox, vet sedan barnsben hur de ska handla för att på bästa sätt underlätta för den som sörjer och när de själva drabbas av sorg. Det är en stor trygghet.

– När man som jude drabbas av ett

dödsbud sliter man en reva i sina kläder, säger han. Det är ett gammalt tecken på sorg som visar att man under sorgens mest intensiva fas inte längre tillhör det vanliga, vardagliga livet. Att ett undantagstillstånd inträtt. Och målet med det som sedan sker steg för steg är att hjälpa de sörjande tillbaka till livet.

Liksom inom islam är det tradition att den döde ska begravas så snart som möjligt. I Israel sker begravningen som regel samma dag, men i Sverige för det mesta dagen därpå. Detta för att hedra den döde, men också för att sorgearbetet ska kunna komma i gång för de sörjande. Tanken är att det är svårt att börja läka före begravningen.

– Att hjälpa till vid dödsfall är en av de viktigaste goda gärningar en människa kan göra, säger Peter Borenstein. Bland annat därför att vi då söker efterlikna Gud själv som enligt första Mosebok besökte Moses när han var sjuk och begravde honom efter hans död. Men det räknas också som en särskilt förtjänstfull handling eftersom den är helt oegennyttig. Den döde kommer ju aldrig att kunna göra dig någon gentjänst.

I varje judisk församling finns sjuk- och begravningsällskap av frivilliga församlingsmedlemmar som besöker sjuka och hjälper till vid begravningar. Som regel är det också de som utför den rituella tvagningen av den dödes kropp. Män tvättar män och kvinnor kvinnor. Den döde kläs sedan i en enkel dräkt som symboliserar allas likhet inför döden. Vid alla livets högtidliga tillfällen, till exempel när man gifter sig, bär praktiserande judiska män sin begravningsstunika. Den är en symbol för att brudgummen dör bort från sitt gamla liv och börjar på ett nytt. Om den döde är man får han också sin bönesjal med sig i kistan.

Praktfulla mahognykistor förekommer inte på judiska begravningar. Man ska inte

Peter Borenstein

”Det där med livet efter döden, det ordnar sig alltid, Gud är ju god.”

När någon dött i en judisk familj låter man ett ljus brinna ett helt dygn.

kunna se på kistan vem den döde var i livet, om han eller hon var framgångsrik eller förmögen. Kistan är heller inte hopsatt med spikar utan med träplugg, eftersom metall symboliskt drar tankarna till krig. Åtminstone i döden ska människan få leva i frid.

– Judendomen handlar alltid om livet, säger Peter Borenstein. Både judisk tradition och etik fokuserar på att människan ska leva ett fullgott liv här och nu, men också på att hon ska vara en god kraft i gemenskap med andra. Inställningen är att ”ja det där med livet efter döden, det ordnar sig alltid, Gud är ju god”. Därför sker inte begravningen i synagogan utan i ett särskilt kapell vid begravningsplatsen. Synagogegudstjänsten ska vara i livets tjänst och inte påminna om döden.

Vid begravningen bär de anhöriga, som regel sönerna, kistan. På väg till graven stannar man till tre gånger, en symbolisk tvekan inför att skiljas från den döde. Den som leder bönen sjunger psaltarsalmer. Vilka böner som läses varierar, men ofta läser man bönen ”Gud den barmhärtige” över den dödes själ. Den avlidnes söner läser också ”Kaddish” en bön på arameiska som prisar Guds heliga namn. Innebörden av detta är att man inte anklagar Gud för det som har hänt, utan visar sig beredd att fortsätta att ära Gud.

Den döde begravs med fötterna mot Jerusalem så att han eller hon ska kunna stå upp och genast börja gå mot Jerusalem när Messias återkommer. Precis som vid en kristen begravning öses kistan med tre skovlar mull med orden ”av jord är du kommen ...”. Kroppen är stoft och återbördas till jorden, medan själen är odödlig och återvänder till Gud.

Sju dagar efter ett dödsfall iakttar den

dödes närmaste släktingar *shiva*, de sju sorgedagarna. Under den tiden lämnar man inte sorgehuset. Man arbetar inte. Män slutar att raka sig och klippa håret, vilket är ett av många tecken på att den som sörjer under den här tiden inte tillhör det vanliga livet.

– Det kan vara svårt att veta vad man ska säga och göra när någon mister en anhörig, hur man ska hjälpa på bästa sätt, säger Peter Borenstein. Men traditionen gör att alla runtomkring de sörjande vet vad som förväntas av dem. Det är till exempel vänners och grannars plikt att ta hand om all markservice under den mest intensiva sorgeperioden. De sörjande ska heller inte behöva vara ensamma. Som vän eller granne ska jag finnas hos dem. Däremot är det inte alls säkert att jag nödvändigtvis behöver prata med dem om det som hänt. Tvärtom ska jag respektera att de sörjande kanske inte orkar prata. Därför ska jag finnas till hands utan att själv inleda samtal.

Efter de första sju dagarna av intensiv sorg då de sörjande befinner sig i ett rituellt och socialt limbo inleds en mindre intensiv fas då sorgedjupet släpper något, *shloshim*. Under tre veckor lever man stilla, man arbetar inte, men kan lämna hemmet. Fortfarande visar de sörjande yttre tecken på sorg. När de trettio dagarna är slut är också sorgeperioden över, så till vida att det inte är ens mamma eller pappa som dött, då utsträcker den sig till ett år.

– Under hela sorgeperioden och på årsdagen av dödsfallet läser sedan den dödes söner bönen *Kaddish* under gudstjänsten i synagogan till åminnelse av den som dött: ”Må Hans härliga namn bli välsignat, nu och i evighet ...”

TEXT: ERIKA HEDENSTRÖM

Dödens riter

Karin Johannisson, professor i idéhistoria vid Uppsala universitet, om riter mellan liv och död.

Karin Johannisson fotograferad av Håkan Elofsson i Olof Rudbecks anatomiska teater för obduktioner.

Karin Johannisson är professor i idéhistoria vid Uppsala universitet. Hon menar att riten inte bara finns inom religionen, utan lika gärna vid det modernaste gentekniklaboratorium. Riten är en aspekt av allt som människan företar sig, ett sätt att hantera världen och göra den möjlig att leva i. Erika Hedenström träffade henne för ett samtal om riter kring döden.

HÄROMDAGEN träffade jag en vän som är präst. Hon var på väg att begrava en ung människa som dött mycket hastigt. Min vän har många sådana uppsplitande begravningar och jag kan ibland inte förstå hur hon kan klara av att möta så många sörjande och förtvivlade människor, så jag frågade henne varför hon inte byter jobb och gör något mindre utmanade. Hon svarade att hon har funderat på det ibland men eftersom hon inte kan tänka sig att leva i ett samhälle som inte begraver sina döda, vill hon ändå fortsätta. Det kändes så självklart när hon sa det. Att ett samhälle där man gjorde sig av med de avlidnas kroppar som om de vore vilka ting som helst skulle knappast längre kunna kallas mänskligt. De äldsta arkeologiska fynd som finns av våra förfäder, *Homo sapiens idaltu*, visar också att vi redan för 150 000 år sedan hade någon form av rit kring döden. Kan man över huvud taget tänka sig ett mänskligt samhälle utan begravningar?

– Nej, jag har svårt att tänka mig en mänsklig gemenskap utan vissa överenskomelser kring hur man hanterar det här med befruktning och födelse och död, säger Karin Johannisson. Riter är ju väldigt betydelsefulla när det gäller att sätta in saker i sitt sammanhang och ge dem mening. Och när en människa dör, i synnerhet de gånger som det rör sig om en chockartad död, så är det ju extra viktigt för oss människor att upprätta en ny meningsskapande ordning. Begravningen är ju ett överlämnande från en ordning till en annan.

Inför det här numret av "Livet" har jag intervjuat en judisk rabbi och en muslimsk imam om hur man hanterar det här med döden i deras respektive tradition. Och när jag pratade med dem blev jag lite avundsjuk på det vad som jag uppfattar som väldigt tydliga traditioner. Det måste vara en stor trygghet att veta vad man förväntas säga och göra när döden inträffar i ens närhet.

– Jag känner mig ofta lite oppositionell när jag hör det där upprepas, att vi i Sverige idag skulle vara så dåliga på att hantera döden. Vi tittar på hur andra gör på avstånd och uppfattar att de har en så tydlig hemvist i sin tradition, medan vi har svårt att se det sammanhang som vi själva är en del av. Vi anser oss vara sekulariserade och profana och tänker att vi därför inte har några riter. Men det har vi förstås. Vi har bara inte lika lätt att se dem.

Om vi sekulariserade svenskar kunde titta på oss själva med den lite hänfödda blick som jag nu tittade på den judiska traditionen, vad tror du då att vi skulle upptäcka?

– Jag hörde en begravningsentreprenör säga att idag vill alla ha begravning av sina anhöriga på en fredag, för då är det lättast att ta ledigt från jobbet. Och att de anhöriga sitter på begravningsbyrån och bläddrar i sina kalendrar och diskuterar när man ska få till begravningen. Det tyder ju på en extremt rationell attityd till döden.

Det svenska välfärdssamhället byggdes ju upp med hjälp av föreställningar om rationalitet och modernitet som alla förväntades

underkasta sig och man skulle kunna tänka sig att det har inneburit en förlust av alla riter. Men vad som i själva verket hände var att det skapades nya. Å andra sidan har vi ju också det rakt motsatta i vår kultur. Kanske framför allt när det handlar om unga människor som dör eller stora katastrofer så har vi idag utvecklat många nya sorge- och begravningsritualer. Vi har också på ett väldigt levande sätt kunnat göra kombinera religiösa och väldigt profana företeelser. Ett exempel är att Evert Taubes älskogsvisa "Sov på min arm" har blivit en vanlig sång vid begravningar. Vanligast av alla är tydligen Frank Sinatras "My way".

– Så på många sätt tycker jag att vi befinner oss i en tid då vi återtar döden som en meningsskapande rit genom att utveckla personliga önskemål kring begravningar, framför allt när döden innebär chock och smärta. Det vet vi ju från till exempel Estoniakatastrofen och Tsunamin att det uppstått ytterligt personliga ritualer som ju måste kännas väldigt meningsfulla för dem som utför dem. Det avspeglar naturligtvis också vår individualism. Vi vill vara med vid den existentiella brännpunkten och sätta vår prägel på det som sker där.

De gamla ritualerna handlade ju ofta om livet efter detta. Men den föreställningen är ju knappast begriplig eller användbar för de flesta av oss som lever idag.

– I min forskning har jag ofta sysslat med texter från 1700- tidiga 1800-talet som handlar om sjukdom och döende. Det kan

vara vittnesbörd av unga flickor som dör under utdragna plågor eller något en läkare antecknat om sina patienter som avspeglar hur otroligt stark och verklig föreställningen om paradiset var för människor. De levde och dog med den för ögonen. Jordelivet, däremot, var bara ett kort ögonblick på väg mot det eviga livet. Och man förstår att tron på paradiset var det som gjorde att livet över huvud taget gick att leva under de ofta outhärdliga villkor som rådde då. Och det sättet att se på livet och döden är ju verkligen borta idag. Men kanske har vi ersatt tanken på det eviga livet med föreställningen om att vi kan bygga paradiset på jorden. Och den har varit på både gott och ont.

Vår belägenhet idag är ju tvärtom att allt tar slut i och med kroppens död. Slutet blir en definitiv utplåning. Kanske är det därför som kroppen är så mycket i fokus i vår kultur, eftersom den nu är allt vi har?

– Ja, om hela vårt jag, hela vår existens ligger i kroppen då blir ju kroppens död också oerhört skrämmande. Det ställer krav på oss att skapa nya riter med ny mening.

Namn: Karin Johannisson.

Född: 1944.

Yrke: Professor i idé- och lärdomshistoria vid Uppsala universitet.

Bibliografi: Den mörka kontinenten (1994), Kroppens tunna skal (1997), Naturvetenskap på reträtt (2001), Nostalgia (2001), Tecknen (2004), Melankoliska rum (2009).

Höstens musik

Söndag 12 september 18.00

Enebykyrkan

Älskade psalmer och sånger,
”Sjung tillsammans”.

Enebykyrkans kör.

Dirigent: Johanna Ek.

Lördag 25 september

Djursholms kapell 16.00

Robert och Clara Schumann
– i ord och ton.

Cia och Ingemar von Heijne.

Enebykyrkan 25 september

17.00 Klimatshow

med Staffan Lindberg

(f.d. medlem i Viba Femba)

20.30 Rockmässa

Samarrangemang mellan
SMU/Enebykyrkans
församling och SKUDA/
Danderyds församling.

Torsdag 7 oktober 14.00

Djursholms kapell

”Lyzzna”

Med Ingemar von Heijne.

Söndag 24 oktober 19.00

Danderyds kyrka

Musikgudstjänst

Danderyds kyrkas kammar-
kör. Dirigent: Erna Scherwin.

Söndag 31 oktober 16.00

Danderyds kyrka

Ur ”Messe Solennelle”
av Rossini.

Solister och Danderyds
kyrkokör.

Dirigent: Rikard Karlsson.

Alla helgons dag

6 november 16.00

Danderyds kyrka

Minnesgudstjänst

Musik av Johannes Brahms
framförs av Danderyds
Vokalensemble.

Dirigent Rikard Karlsson.

Torsdag 11 november 14.00

Djursholms kapell

”Lyzzna”

Med Ingemar von Heijne.

Söndag 14 november 16.00

Danderyds kyrka

Orgelkonsert

Anders Ölund, orgel.

Verk av bl a Rune Lindsten
och Jean Langlais.

Söndag 28 november 19.00

Danderyds kyrka

Juloratoriet av J S Bach

Solister, Danderyds kammar-
kör och Vokalensemble.

Dirigent: Rikard Karlsson.

Entré: 150 kr och 75 kr för
ungdomar och pensionärer.

KÖRVERKSAMHET

Kyrkokören

Onsdagar 15.30–17.30.

i Danderyds församlingsgård

Kontakt: Organist Rikard

Karlsson 08-568 957 07.

Danderyds kyrkas

kammarkör

Onsdagar 19.15–21.45.

i Danderyds församlingsgård.

Körledare: Erna Scherwin,

telefon 08-568 957 06.

Danderyds

Vokalensemble

Torsdag kl. 18.15–21.00 i

Danderyds församlingsgård.

Körledare: Organist Rikard

Karlsson 08-568 957 07.

Petruskören

En kör för dig som är kvinna
och kan noter.

Torsdag 19.30–21.30 i Dande-
ryds församlingsgård.

Körledare: Erna Scherwin,
telefon 08-568 957 06.

Minikören, barn 5–7 år,

Torsdag 16.00–17.00 samt
fredag 16.00–17.00.

Diskantkören, från 8 år,
Onsdag 16.00–16.45.

Danderyds kyrkas

Ungdomskör

för högstadiet och gymnasiet.

Kören repeterar fredagar

17.00–18.30 i Danderyds

Församlingsgård.

Kantor Erna Scherwin,
ring 08-568 957 06.

Körerna övar i Danderyds
församlingsgård.

ENEBYKYRKAN

(Körerna övar i Enebykyrkan)

Barnkören (åk 1–3),

tisdag 16.00–17.00.

Enebykyrkans kör

onsdag 19.00–20.30.

Körledare: Johanna Ek,
0706-71 18 65.

DJURSHOLMS KAPELL

(körerna övar i Djursholms
församlingsgård, Bragev. 32)

Barnkören (8–10 år),

tisdag 15.45–16.30.

Kapellkören, blandad

vuxenkör, tisdag 19.30–22.00.

Körledare: Cecilia,

Ingemar och Ingrid von

Heijne, 070-676 37 83.

SÅNGARE SÖKES:

Danderyds kyrkas

Kammarkör

söker 1 förstasopran,

2 tenorer, 1 första- och 1

andrabas med god körvana.

Kören är blandad, 25–50 år, med

bred repertoar och betoning på

sakrala verk. Vid konserterna

varieras verk för hela kören

med ensemble och solistinsat-

ser. Kören har hög musikalisk

ambition. Under hösten 2010

gör vi två egna konserter samt

Bachs Jul-

oratorium. Kören repeterar

onsdagar 19.15–21.45 i Dande-

ryds Församlingsgård.

Petruskören är en damkör

som sjunger 2- och 3-stämmigt.

Till hösten söker kören sångare

i alla stämmor. Kören repeterar

torsdagar 19.30–21.30 i

Danderyds Församlingsgård.

Kurser m m

MUSIKLYSSNING

Catharina Jonsson och Gunnar Garpendahl tar dig med på en musikalisk resa. Med CD-spelarens hjälp får du lyssna på godbitar av klassisk musik och jazz. Du får också lära dig mer om kompositörer och musikhistoria.
Tisdagar jämna veckor 10.00-11.00 i Andrum. Start 7 september.

Andlig vägledning

Kursen handlar om att tala vänskapligt med Gud om allt som rör sig i ens liv. Vad vill jag med mitt liv? Hur hittar jag det som är verkligt viktigt för mig? Vad vill Gud säga till mig? Och hur bär jag mig överhuvudtaget åt för att höra Gud? Metoden är inspirerad av Ignatius av Loyola och kan vara något för dig som vill söka nya vägar och växa i din tro. Det är ett sätt att bli bättre på att både kommunicera med Gud och sig själv. Samlingen inleds med ett samtal utifrån ett tema. Därefter följer meditation över en text. Vi avslutar med att dela vad meditationen gett oss.
Tisdagar jämna veckor 19.00 i Danderyds kyrka. Start 7 september.
För anmälan och information monika.regnfors.sjoren@svenskakyrkan.se eller 070-740 65 66.

Kurs i kristen tro

För dig som vill veta mera. Ett forum att ställa frågor och samtala med andra om vad kristendomen står för, vad kristen tro handlar om och om den har något att bidra till i ditt liv.

Fem träffar och fem teman: Gud, Bibeln, Jesu liv, Hur kan man tro på en Gud när världen ser ut som den gör? samt Bön.
Tisdagar, udda veckor med början den 14 september, 19.00- 20.30 i Danderyds kyrka med Monika Regnfors Sjören. För anmälan och information: monika.regnfors.sjoren@svenskakyrkan.se eller 070-740 65 66.

Livscoaching

Vad är viktigt i livet? Hur hittar du din balans? Hur ser ett meningsfullt liv ut för dig? Vi kommer att arbeta med frågeställningar, mål och strategier kring harmoni och utmaningar i livet.
Onsdagarna 15/9, 29/9 och 13/10 12.00-13.00 i Andrum, Mörby centrum (plan 5, uppg. Vårdcentralen).
Fika till självkostnadspris.
Anmälan/information: [Johanna Keck, 08-568 957 20, johanna.keck@svenskakyrkan.se](mailto:Johanna.Keck@svenskakyrkan.se) eller [Monika Regnfors Sjören, 08-568 957 22, monika.regnfors.sjoren@svenskakyrkan.se](mailto:Monika.Regnfors.Sjoren@svenskakyrkan.se).

Endagsretreater i Ignatiansk anda

Att tala vänskapligt med Gud om allt som rör sig i ens liv - så kan man formulera målet för ignatianskt inspirerad andlighet. Till hjälp för detta samtal får var och en under retreaten ett bibelord att meditera över. Om man vill ges en möjlighet till samtal med en följeslagare som kan bli till en hjälp att formulera egna tankar och känslor så att man kan "höra vad man själv tänker". Möjlighet finns att fördjupa meditationen med hjälp av akvarellfärger och kriter. Retreaten avslutas med mässa.

Tid: 10.00-17.00, lördagarna den 2 oktober och 20 november.
Plats: Petruskyrkan
Kostnad 250 kr (förmiddagskaffe, lunch, eftermiddagskaffe och frukt).
För anmälan och information monika.regnfors.sjoren@svenskakyrkan.se eller ring 070-740 65 66.

KREATIVA KURSER Ikonmålning

Onsdagar 18.00-21.00 i Vangslidret Sättraängskyrkan. Start: 29 september.
Pris: 1 500 kr exklusive material för 12 ggr.
Ledare: Pyret Sellberg

Akvarellmålning

För dig som har målat ett tag.
Tisdagar ojämn veckor 17.30-20.00 i Danderyds församlingssgård. Start: 31 augusti.
Pris: 750 kr för 8 ggr.
Ledare: Marianne Sarberg.

Keramik

För barn mellan 8-12 år.
Tisdagar 16.30-18.00 i Danderyds församlingssgård, entré F. Start: 14 september.
Ledare: Berna Lindahl.
Kostnad: 650 kr/ termin.

Anmälningar till samtliga kurser: [Rut Niska Säfström 08-568 957 36](mailto:Rut.Niska.Safstrom@svenska kyrkan.se) eller e-post rut.niska.safstrom@svenska kyrkan.se

GUDSTJÄNSTER

annonseras i Stockholms Stifts gudstjänstannons i DN och SvD

PÅ FREDAGAR

www.svenska kyrkan.se/danderyd
Kyrkrösten 08-568 957 34

Välkommen

BARN

Kyrkans förskola, 1-5 år

Kyrkans förskola finns i Djursholms församlingsgård, vid Petruskyrkan i Stocksund och vid Enebytorget. Verksamheten bygger på små grupper med hög personaltäthet. Genom lek, sång och skapande verksamhet vill vi ge barnen god självkänsla och trygg gruppgemenskap. Som kyrkans förskola har vi kristen tro och tradition som plattform i vårt arbete. Vi följer förskolans läroplan som ska lägga grunden för ett livslångt lärande. Maxtaxa. För ytterligare information är du välkommen att ringa förskolechef Ebba Zeno, 08-568 957 02. Anmälan till www.danderyd24.se Varmt välkommen!

Babyrytmik

Djursholms församlingsgård, Bragev. 32. Start: 14/9. Onsdag 10.00-11.30, 1,5-3 år. Onsdag 11.45-13.15, 0-1 år. Plats: Andrum, Mörby centrum, plan 5, uppgång Vårdcentralen. Start: 15/9. Torsdagar 10.00-11.30, 1-2 år. Torsdagar 11.45-13.15, 0-1 år. Avgift: 200 kr/termin. Ledare/anmälan: Christiane Højlund, 070-952 81 82.

Spädbarnsmassage

Ålder: 2-6 månader. Max åtta barn/kurs. Start: Onsdag 22 september 10.00-11.30. Plats: Andrum, Mörby centrum. Kostnad: 200 kr för 5 träffar à 1,5 tim. Ledare/anmälan: Susanne Kindwall, 070-483 62 60.

Vardagsgudstjänster med små och stora

Petruskyrkan och Enebykyrkan, torsdagarna 23/9, 21/10 och 25/11 kl 9.30. Djursholms församlingsgård, torsdagarna 23/9, 14/10 och 25/11 i Djursholms kapell kl 9.30.

Söndagsskola i Enebykyrkan

Söndagar 11.00. Kontakt: Emma Rudäng, 08-758 44 54.

UNGDOM

Aupair meeting

Djursholms församlingsgård. International group. A place where you can get to know other aupairs, learn from each other, have a coffee and a laugh... Thursdays 7 pm. Contact: Rut Niska Säfström, 08-568 957 36. Start 16th of September.

Konfirmation

Född 1996? Under 2010-2011 är det din tur att vara konfirmand. Sista anmälningsdag är 12 september. Kontakta Lotta Gunnarsson, 08-568 957 43.

Svenska Kyrkans Unga

Petruskyrkan i Stocksund är mötesplatsen för unga i Danderyd efter konfirmationen. Svenska Kyrkans Unga träffas varje torsdag utom under skollov. Alla är välkomna, även du som varit konfirmand någon annanstans. Vi inleder med ungdomsmässa 19.00. Kontakt: Lotta Gunnarsson, 08-568 957 43.

VUXNA

Samtalsgrupp

Utifrån vardagslivets händelser och bibeln samtalar vi om tro och tvivel och om att leva som kristen. Tisdagarna 28/9, 26/10, 23/11 och 21/12, 19.00-21.00 i Vagnslidret, Sätträängskyrkan. Kontakt: Lennart Rapp, 08-644 48 72.

Kvinnodialog

Samtalsgrupp för kvinnor 25/9, 23/10, 20/11, och 18/12 10.00-12.00 i Vagnslidret Sätträängskyrkan. Kontakt: Kerstin Alterman, 08-753 13 08.

Leva vidare-grupper

Du som har drabbats av sorg är välkommen att delta i en *Leva vidare-grupp*. Där finns möjlighet att dela tankar och känslor till andra. För information, välkommen att ringa diakon Catharina Björnstedt, 08-568 957 29.

Lovsång- och bönegrupp

Tisdag 14/9, 12/10, 9/11 och 7/12 19.30 i Vagnslidret, Sätträängskyrkan. Kontakt: Lennart Rapp, 08-644 48 72.

Män emellan

Samtalsgrupp för män. Sätträ prästgård 21/8, 11/9, 2/10, 23/10, 13/11, och 4/12 10.00.

Gymnastik för äldre

Måndagar 10.00-11.00 i Danderyds församlingsgård. Start: 13 september. Gruppen kan för tillfället inte ta emot

nya deltagare. Kostnad: 200 kr. Onsdagar 10.00-11.00 i Danderyds församlingsgård. Start: 15 september. Ledare: Heléne Thamm. Kostnad: 200 kr. Anmälan till Inessa Rejer, 08-568 957 21.

Seniorqigong

Tisdagar 10.00-11.00 i Enebykyrkan. Start: 14 september. Ledare: Rosmarie Sandahl. Kostnad: 150 kr. Anmälan till Inessa Rejer, 08-568 957 21.

TRÄFFPUNKTER

Andrum är Danderyds församlingslokal i Mörby centrum, plan 5, uppgång Vårdcentralen. Här kan du delta i gruppverksamhet eller i öppen verksamhet. I höst har vi flera nya aktiviteter på gång.

Öppet hus – måndag och tisdag 12.00-16.00 (start: 23/8). Inleds med andakt 12.00.

Musiklyssning – tisdagar 10.00-11.00, jämna veckor. Start 7/9.

Bibeln och ditt liv – onsdagar 12.00-13.30, jämna veckor. Start 8/9.

Livscoaching – onsdagarna 15/9, 29/9 och 13/10 12.00-13.00.

Lunchföreläsningar – onsdagarna 27/10, 10/11 och 24/11 12.00-13.00.

Spädbarnsmassage – fem onsdagar 10.00-11.30. Start 22/9.

Babyrytmik – torsdagar
10.00-11.30, 1-2 år.
11.45-13.15, 0-1 år.
Start 15/9.

Frukost – fredag 9.00-11.00
Start 27/8.

Kontakt för Andrum:
diakon Fredrik Gyllenhög,
08-568 957/ 25.

Kyrkbänken i Mörby Centrum

Bänken står utanför Apoteket.
På onsdagar 15.00-17.00 finns
präst, diakon eller annan
personal från församlingen på
plats för samtal.
De berättar också gärna mer
om församlingens verksamhet.

Afternoon tea

Musik, underhållning eller
föreläsning samt kaffe/te och
andakt. Onsdagar 14.00-15.30 i
restaurangen, Kevinge Vårds-
hus, Edviksv. 1 A. Start: 15/9.
Kontakt: Catharina Björnstedt,
08-568 957 29

Nya Trivselklubben

Torsdagarna 16/9, 21/10, 18/11
och 16/12 13.00-15.00 i Petrus-
kyrkan, Stocksund. Vid hösten
första träff sjunger kören
Apropå. Kontakt: Rut Niska
Säfström, 08-568 957 36.

Livsglädje tillsammans

Fyra programträffar i Eneby-
kyrkan. Tisdagarna 21/9,
19/10, 16/11 och 14/12, 14.00.
Kontakt: Inessa Rejer,
08-568 957 21

ÖVRIGT

Enskilda samtal

Vill du bolla dina livsfrågor
med någon? Befinner du dig
i en svår situation? Räcker
inte dina krafter till?
Ta kontakt med någon av
församlingens präster eller
diakoner. De har tystnads-
plikt och finns till
för dig.

Ekonomiskt bistånd

Danderyds församling får
ibland donationer. Är du
behövande kan du vända
dig till diakon Catharina
Björnstedt, 08-568 957 29.
Telefontid tisdagar 09.00-
10.00.

Kyrkan i Enebyberg

Enebykyrkans verksamhet
bedrivs sedan våren 2006
genom den ideella förening-
en Kyrkan i Enebyberg.
Det är ett ekumeniskt
samarbete mellan Eneby-
kyrkans församling (Svenska
missionskyrkan),
och Danderyds församling
(Svenska kyrkan). SMU
(Svenska missionsförbundets
ungdom) och förskolan Enen
(Kyrkans förskola) ansvarar
för barn- och ungdomsverk-
samheterna.

KONTAKTA OSS

Svenska kyrkan i Danderyd
Växel: 08-568 957 00,
måndag – fredag 9.00-12.00.
Adress: Box 2021,
182 02 Danderyd
Fax: 08-568 957 28
[www.svenskakyrkan.se/
danderyd](http://www.svenskakyrkan.se/danderyd)

Danderyds församlingsgård
Expedition, Klockargårdsv. 2
Gudstjänstinformation
08-568 957 34.

Kyrkogårdsfövaltning
Chef Per Laving,
08-568 957 40,
fax 08-568 957 92.

Informatör
Christina Högberg, 08-568 957 08.

Församlingsspedagog
Rut Niska Säfström,
08- 568 957 36.

Församlingsassistent
Lotta Gunnarsson,
08- 568 957 43.

Förskolechef
Ebba Zeno, 08-568 957 02.

VÅRA KYRKOR

Altorps kapell, Ymervägen 55,
Djursholm, 08-755 44 86,
Danderyds kyrka, Angantyrsv.
Danderyd, 08-568 957 64.
Djurholms församlingsgård,
Bragev. 32 A, Djursholm
08-568 95 756.
Djurholms kapell, Danav. 9,
Djursholm 08-755 37 83.
Enebykyrkan, (samarbetskyrka)
Enebytorp, 08-758 66 52.
Petruskyrkan, Kyrkv. 27,
Stocksund, 08-568 957 64.
Sätraängskyrkan, Sjöbergsv.
Danderyd 08-568 957 64.

Sjukhuskyrkan,
Danderyds sjukhus.
Växel: 08-655 50 00
Exp: 08-655 67 79.

Kyrkoherde/kontraktsprost
Staffan Hellgren, 08-568 957 01,
070-625 13 15 (sms/mms).

Präster

Lisa Axelsson Runeborg,
(föräldraledig, 2010).
Johanna Keck, 08-568 957 20.
Magnus Ludvigson,
(föräldraledig 2010).
Monika Regnfors Sjörén,
08-568 957 22.
Jennie Petersen,
08-568 957 19.
Arne Wikström,
08-568 957 17.
Jenny Karlsson, (vik 2010)
08-568 957 15.

Sjukhuspräster

Stefan Bendtz, 08-655 51 94.
Fredrik Hesselgren,
08-568 957 00.

Diakoner

Catharina Björnstedt,
08-568 957 29.
Inessa Rejer 08-568 957 21.
Fredrik Gyllenhög 08-568 957 25.

Bokning

Dop, vigsel och begravning:
Åsa Mellqvist, 08-568 957 10.

Församlingsgårdar:
Elisabeth Wiklund,
Lisbeth Spångberg
08-568 957 35.
Djurholms kapell
Ingrid von Heijne,
070-676 37 83.

Tag mig. - Håll mig. - Smek mig sakta.
Famna mig varligt en liten stund.
Gråt ett grand - för så trista fakta.
Se mig med ömhet sova en blund.

Gå ej från mig. - Du vill ju stanna,
stanna tills själv jag måste gå?
Lägg din älskade hand på min panna.
Än en liten stund är vi två.

I natt skall jag dö. - Det flämtar en låga.
Det sitter en vän och håller min hand.
I natt skall jag dö. - Vem, vem skall jag fråga,
vart skall jag resa, till vilket land?
I natt skall jag dö. - Och hur skall jag våga?

I morgon finns det en ömkansvärd
och bittert hjälplös stackars kropp,
som bäres ut på sin sista färd
att slukas av jorden opp.

AV HARRIET LÖWENHJELM (1887-1918)
SOM VILAR PÅ DJURSHOLMS BEGRAVNINGSPLATS